

DEBATCULTUUR IN DE TWEEDE KAMER

ESSAY

HENK TE VELDE

Henk te Velde is hoogleraar Vaderlandse Geschiedenis in Leiden. Vorig jaar publiceerde hij *Sprekende politiek. Redenaars en hun publiek in de parlementaire gouden eeuw* en was hij mederedacteur van *In dit Huis. Twee eeuwen Tweede Kamer* waarin hij het hoofdstuk over de welsprekendheid in de Kamer schreef.

Er wordt in Nederland de laatste jaren niet alleen veel gedebatteerd, maar er wordt ook veel *over* het politieke debat gesproken. Is de toon ervan niet veel te scherp? Wordt er eigenlijk nog wel gedebatteerd of gaat het alleen nog om het elkaar toeschreeuwen van meningen of zelfs alleen maar emoties? De grootste zorgen zijn er over het publieke debat in de (sociale) media, maar ook de Tweede Kamer is vaak onderwerp van bezorgde beschouwingen geweest. Dat is paradoxaal. Nog niet zo heel lang geleden, in de jaren negentig, waren er onder de paarse kabinetten juist zorgen over de gezapigheid van het politieke debat, over de verandering van politiek in management en het einde van de echte politieke meningsverschillen. Nu zijn die meningsverschillen er wél, maar is het ook weer niet goed, want ze worden niet op de goede manier geuit. Altijd komt het gesprek dan op de stijl van Geert Wilders, maar die is eerder een symptoom dan een oorzaak. De functie van de Tweede Kamer is de laatste jaren verschoven. Traditioneel was het de plek voor wetgeving, controle van de regering en meebesturen, maar nu is het veel meer de plaats geworden om de zorgen die in de maatschappij leven te ventileren en de kiezers aan te spreken. Het maakt de indruk van oppervlakkigheid, want de laatste

peilingen, incidenten en hypes voeren er de boventoon, maar vrijwel alle partijen doen eraan mee. Wilders neemt een radicale positie in want hij heeft amper nog de ambitie om samen met anderen een wetgevende meerderheid te vormen. Maar bijvoorbeeld zijn tegenstrever Alexander Pechtold wijkt niet heel veel van hem af. Ook Pechtold debatteert in de Kamer met het oog op het publiek dat hij via de media bereikt. Zijn publiek is alleen veel gevoeliger voor redelijke argumenten en samenwerking, dus claimt hij de stem van die kant van de politiek te zijn. Maar ook hij is in het debat allereerst bezig zijn potentiële aanhang te vergroten.

In welke zin is dan nog wat er in de plenaire zaal van de Kamer gebeurt een ‘debat’ te noemen? Om misverstanden te voorkomen, is het om te beginnen nuttig te bedenken wat een debat eigenlijk is. Het is niet hetzelfde als een discussie, waarin de opposenten elkaar proberen te overtuigen om gezamenlijk een probleem op te lossen. Als je deze maatstaf aan een parlementair debat legt, schiet het altijd tekort, want wie wordt er nu wezenlijk overtuigd en welke gezamenlijkheid zit er in? Het is allebei niet geheel afwezig – vandaar dat Wilders’ volstrekte concentratie op het publiek in het land zijn tegenstanders aanvankelijk zoveel hoofdbrekens kostte. Want het Nederlandse parlementaire debat is historisch gezien heel vaak eigenlijk overleg geweest, een rustige uitwisseling van standpunten met het oog op een bestuurlijk resultaat. Daarin ligt de wortel van de Nederlandse parlementaire stijl die nog voortkomt uit het overleg in de Staten-Generaal van de Republiek en niet te vergeten de toenmalige lokale overlegcultuur, het plooiën en schikken in de stedelijke context. Je zou misschien zelfs kunnen volhouden dat de Nederlandse overlegcultuur op nationaal niveau in feite is voortgekomen uit wat er op lokaal niveau gebeurde. Die cultuur was wel nogal naar binnen gekeerd, gericht op degenen die al waren toegelaten tot het overleg, en met weinig oog voor de buitenstaanders. Het is een praktijk die ook tijdens de verzuiling gangbaar was, toen de grote partijen met elkaar overlegden.

Nu zit het parlementaire debat veel meer aan het andere einde – geen onderlinge discussie maar bewerking van het externe publiek – en komen dus andere aspecten naar voren. Anders dan in een discussie gaat het in een debat veel meer om *winnen* in plaats van een gezamenlijk doel en niet zozeer om het overtuigen van je directe opponent die zeker op korte termijn op zijn standpunt zal blijven staan. Het draait om het overtuigen van een derde partij: het publiek in het land dat via de media bereikt wordt. Als je dat publiek weet te pakken, zal geleidelijk aan wellicht het hele politieke klimaat veranderen en in jouw richting opschuiven, zoals

Wilders de laatste jaren lijkt te bewijzen. Nu bevat ieder publiek debat dergelijke aspecten, dus ook het Nederlandse parlementaire debat van de laatste twee eeuwen. Maar nooit domineerden ze zoals nu, er is dan ook wel echt iets veranderd.

In landen om ons heen was er in deze zin al veel langer een parlementair 'debat'. In Groot-Brittannië bijvoorbeeld ging het al van oudsher om het 'winnen' van het debat, aanvankelijk in een sfeer van mannen onder elkaar die elkaar de loef af willen steken zoals in een studentencorps. En bijvoorbeeld in de Belgische en Franse parlementen gaat het er al heel lang veel harder aan toe dan in Nederland, want daar was het externe publiek al veel langer het doel.

De vraag is nu niet zozeer hoe het ideale debat eruitziet, maar veeleer hoe om te gaan met de debatsituatie die er op dit moment in Nederland is. Zou je te veel van een ideaalmodel van bijvoorbeeld rustige argumentenuitwisseling uitgaan, dan ontstaat geen nieuw evenwicht, en dat is toch wel nodig. Nederland moet leren omgaan met een nieuw soort van parlementair debat. Dat zie je al aan de eisen die er nu – impliciet – aan de politieke leiders worden gesteld. Die leiders moeten nu allereerst vaardige debaters zijn. Neem premier Rutte, hij kan – wellicht iets gechargeerd – gezien worden als de eerste Nederlandse premier wiens eerste kwaliteit die van debater is (naast die van uiterst wendbare en sociaal vaardige volhouder). Fractieleden die niet aan die maatstaf voldoen, redden het maar moeilijk meer, zoals het bekendste voorbeeld, Job Cohen, kan demonstreren. Net als Wim Kok kwam hij van buiten in de Kamer, met vooral bestuurlijke ambities. Maar terwijl Kok een moeizame aanloop vergeven werd zodat hij zich daarna als minister kon bewijzen, werd Cohen meteen genadeloos afgebrand. Hij was tenslotte blij dat hij het toneel kon verlaten, dat was immers niet waarvoor hij naar Den Haag was gekomen.

Ondertussen zijn ongemerkt de normen verschoven in het parlementaire debat. Frans Weisglas benadrukte als voorzitter en ook na zijn aftreden de waardigheid van het debat. Maar hij beklemtoonde anderzijds het belang van toegankelijkheid in elk opzicht, levendigheid en transparantie van het debat. Die twee kanten kunnen samengaan, maar ze kunnen ook botsen en wat doe je dan? De laatste jaren is gebleken dat de Kamer toegankelijkheid en openheid belangrijker vindt dan waardigheid op zichzelf. Gerdi Verbeet trok er als voorzitter de conclusie uit dat de Kamerleden dan maar onderling moesten uitmaken waar nu de grens

lag van wat kon en niet kon, in het licht van die nieuwe norm van de toegankelijkheid. Dat was een verlegenheidsoplossing, omdat Verbeet als nieuwe voorzitter aanvankelijk geen raad wist met Wilders en van de andere Kamerleden ook niet meteen echt gezag kreeg. Waar de grenzen liggen van wat kan, is nog steeds niet erg duidelijk, maar het is wel zonneklaar dat Kamerleden zelf nogal weerbaar moeten zijn. Wie in de Kamer zit, moet tegen een stootje kunnen, en moet ook kunnen omgaan met overschrijding van de norm. Zelfs al neemt de voorzitter je in bescherming, dat helpt niet erg als je meteen uit het veld geslagen bent.

Hoe leer je dat? Natuurlijk is de debatpraktijk de beste leerschool, daar leer je wat werkt en hoe je je medeleden van repliek moet dienen. Lastig is wel dat Kamerleden een steeds kortere zittingstermijn hebben, want meestal zijn enkele jaren nodig om het spel goed onder de knie te krijgen. Het is goed dat de voorzitter nu weer tot de langst zittende leden behoort. Dat moet zeker nu iemand zijn die het klappen van de zweep tot in alle finesses kent en er ook een duidelijke visie op heeft. De voorzitter moet ook zoveel mogelijk sparringpartners hebben die haar of hem helpen op de praktijk van het Kamerdebat te anticiperen. Hier ligt een taak voor de staf van de Kamer, nog meer dan vroeger moet een voorzitter ad rem zijn, en ook dat kun je (deels) trainen. De voorzitter is de kern van het instituut. In dat instituut zou daarnaast een voortdurende belangstelling moeten zijn voor wat een debat is en hoe de debatcultuur zich ontwikkelt. Allicht is een instituut als de Kamer gericht op wat er vandaag moet gebeuren, maar hier ligt toch ook een taak voor de wat langere termijn. De afgelopen decennia is in Nederland in het algemeen de belangstelling voor debat en debatteren toegenomen, en dat is ook tot de Kamer doorgedrongen. Debatinstituten coachen Kamerleden, prijzen worden uitgereikt voor de beste debater, in de media wordt, bijvoorbeeld bij de Algemene Politieke Beschouwingen, veel aandacht besteed aan de kwaliteit van de debaters en het debat. Het is niet iets dat door een ambtelijke staf gestuurd kan worden; dat zou ook helemaal niet moeten. Maar er moet in die staf wel expertise aanwezig zijn over de aard van debatteren en de bereidheid om voortdurend over verandering daarvan na te denken. De Kamer is daarin nu wellicht ook meer sui generis dan in het verleden, toen de daar vaak overheersende overlegcultuur ook in andere organen van het publieke bestuur domineerde. Omdat de Kamer nu zo in de public eye is, is de debatcultuur daar veel sneller veranderd dan elders, zodat bijvoorbeeld het verschil met de nog altijd rustige Eerste Kamer in dit opzicht is toegenomen. Reden te meer om er zorgvuldig aandacht aan te besteden.